

Joseph (Йосиф) є уособленням невинності і цнотливості. Таким чином, виникають стійкі метонімічні відношення типу „людина – її риса”. Виділені риси, у свою чергу, служать основою для проведення аналогії між порівнюваними особами (метафоричні відношення) у певному контексті. Ці ознаки складають семантику власних назв у певному контексті.

У вертикальному контексті власні імена завдяки алюзивності набувають нових конотацій на основі закріпленого значення та сприяють поглибленню контекстної ситуації, передачі емоційного стану, створенню цілого художнього образу, створенню іронічного ефекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев Л.Г. Сучасна українська літературна мова: фразеологія / Л.Г. Авксентьев. – Харків: Вища школа, 1983. – 137 с.
2. Походня С.И. Языковые виды и средства реализации иронии / С.И. Походня.– Киев: Наукова думка, 1989. – 128 с.
3. Heller J. God Knows / J. Heller. – New York: Simon and Schuster, 1997. – 356 p.
4. Holy Bible. New Revised Standard Version Containing Old and New Testaments.– Grand Rapids (Michigan): Zondervan Bible Publishers, 1990. – 1412 p.

УДК 811.161.2:81'38

Нечипоренко А.Ф.
(Київ, Україна)

АДВЕРБІАЛЬНІ ЕПІТЕТИ-НЕОЛОГІЗМИ У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Стаття продовжує серію публікацій, присвячених експресивно-стилістичним можливостям прислівників та їх реалізації у поетичному тексті.

Ключові слова: *епітет, поетичний неологізм, словотвірна модель.*

Статья продолжает серию публикаций, посвященных экспрессивно-стилистическим возможностям наречий и их реализации в поэтической речи.

Ключевые слова: *эпитет, поэтический неологизм, словообразовательная модель.*

The article continues the series of papers devoted to the question of expressively stylistic possibilities of adverbs and their realization in the poetry.

Key words: *epithet, poetic neologism, word-formation model.*

Образне пізнання дійсності дає поштовх письменнику до пошуку нових мовних засобів в естетичному осмисленні світу. Індивідуальне словотворення – один із таких засобів. Воно покликане не стільки потребами мови, скільки потребами художньої твор-

чості задля створення індивідуально-авторської картини світу. Поетичний неологізм – це продукт креативного мислення, письменницької майстерності, вміння відшукати таку звуково-змістову форму, яка найточніше передасть найтонші смислові та емоційно-оцінні відтінки письменницької думки.

Мета дослідження – визначити місце і роль адвербіальних епітетів-неологізмів у поетичному доробку поетів-шістдесятників.

Метою передбачено вирішення ряду завдань: 1) виокремити з-поміж адвербіальних епітетів неологізми та дати їм стилістичну та структурну характеристику;

2) визначити найпродуктивніші моделі прислівникових новотворів.

XX століття характеризується в історії мови як час неологічного буму. Г. Вокальчук у своєму дослідженні визначила найпродуктивніший період творення авторських новотворів: 1956 – 1989 роки. Цей факт яскраво свідчить про активність цього процесу в шістдесяті роки. До десятка поетів, які особливо відзначились як новатори словотвору, увійшли Іван Драч, Микола Вінграновський, Василь Стус [1: 46-47]. Отже, творення нових слів є стильовою особливістю шістдесятників і відображає специфіку новаторського мислення поетів цієї доби. «Саме в оказіональних прислівниках якнайяскравіше виявляється індивідуальне, авторське світосприйняття. Саме оказіональні прислівники дозволяють нам бачити світ очима поета» [2: 53].

Диференціація лексичних оказіоналізмів за частиномовною належністю є апробованим способом систематизації слів на основі узагальнених граматичних значень. Оказіонально утворені номінації об'єднуються навколо декількох основних значень: *оказіональні репрезентанти предметності, оказіональні репрезентанти процесуальної ознаки та непроцесуальної ознаки* [3: 121].

У вираженні непроцесуальної, або статичної, ознаки в морфологічній структурі української мови спеціалізуються передусім лексико-граматичні розряди слів, що отримали частиномовний статус прикметників та прислівників. «Категоріальне значення непроцесуальної ознаки зближує лексико-граматичний клас прислівників з лексико-граматичним класом прикметників настільки, що можна говорити лише про формальну різницю цих двох класів слів – це наявність/відсутність форм словозміни і тип підрядного зв'язку між стрижневим і залежним словом» [3 : 156].

Поповнення словника прислівників пов'язане з необхідністю відшукувати все нові й нові засоби для художнього відтворення ознаки ознак та ознаки дії. Адвербіальний словотвір відображає тенденції поетичної мови до заповнення порожніх ланок словотвірного ряду: «іменник–прикметник–прислівник», до того ж спостерігається заповнення прогалін словотвірними варіантами з синонімічними значеннями [4 : 8].

Грамаітичне вираження неологізмів охоплює всі повнозначні частини мови, проте найбільш розвинене іменникове словотворення, що спричинене особливим завданням цієї частини мови. Переконаливими є деякі статистичні дані, наведені Г. Вокальчук за матеріалами словника (6800 одиниць): при частиномовному розподілі неологізмів, створених поетами XX століття, прислівники склали близько 8% [1: 46-47].

Неологізмами поповнюються всі розряди прислівників. У контексті розгляду стилістичної ролі адвербіальних епітетів у текстах шістдесятників цікавлять, перш за все, прислівники якісної групи, утворені морфологічним способом. Якісні прислівники, часто

виступаючи для вираження значень міри, ступеню, ознаки, письменниками використовуються в якості актуалізаторів естетичних значень якісних прикметників.

Переважає більшість адвербіальних okazіоналізмів твориться безпосередньо від прикметників або діеприкетників **суфіксальним способом** на *-о*: *мідно, дзвенучо* (І. Драч); *ажурово* (І. Калинець); *більмасто* (І. Світличний). Серед причин високої частотності цього словотвірного типу мовознавці відзначають його мовну регулярність: кожен з якісних прикметників утворює прислівник на *-о* [5:114]. Прозорість словотвірної структури, легкість приєднання суфікса до багатьох основ прикметника, стислість вислову і сконцентрована образність перетворює прислівник на незамінний художньо-виражальний засіб поетичного мовлення. Образність прислівників визначається здатністю мотивувального прикметника піддаватися процесу метафоризації, а отже – виступати в ролі епітета.

Частина таких утворень функціонально еквівалентна порівняльному звороту. Деякі з них замінюють словотвірні типи прислівників з конфіксами *по...-ому, по...-и*: «по-українськи» – *українно*, «по-вересневому» – *вереснево*, «по-музейному» – *музейно* (І. Драч); інші – прирівнюються до безприйменникового орудного відмінка іменників: «мчить водоспадом» – *мчить водоспадно*, «стоїть березою» – *березово стоїть* (І. Драч). Вживання таких незвичних означень «не тільки видозмінює й ускладнює номінативну функцію означуваного, а й служить засобом вираження автором суб'єктивної оцінки предметів і явищ» [5:114].

У межах якісних прислівників на *-о* спостерігається **префіксальний** та **конфіксальний спосіб творення**. Найчастіше це моделі з префіксами *не-*, *без-* та конфіксами *не...-н(о)*, *без...-н(о)*, які в художньому мовленні мотивуються діеприкетниками чи відносними прикметниками й набувають якісних ознак: *недужно, неперебуто, недремно* (М. Вінграновський); *непогрішимо* (Л. Костенко); *безхлібно* (П. Перебийніс); *безбережно, безпричально, неодквітно* (С. Йовенко).

Конфіксально утворені словоформи переважають серед okazіональних прислівників порівняльно-уподібнювальної семантики: *по-вужачи, не по-наськи, по-косарському* (Б. Олійник); *по-птичому* (М. Вінграновський); *по-неземному, по-артезіанському* (В. Коломієць). Вони утворені за традиційною словотвірною моделлю й покликані заповнити прогалини лексики в номінації ознак з порівняльним змістом.

Свіжі оригінальні форми якісних прислівників утворені в поезії безафіксним способом від прислівників на *-о* шляхом усічення узусного суфікса (**десуфіксацією**): «неодмінно» – *неодмін* (М. Вінграновський), «безмірно» – *безмір* (В. Стус).

Серед морфологічних способів творення епітетних неологізмів-прислівників основне місце посідає **комполітний**.

Новотвори-комполіти семантично змістовніші та експресивніші за афіксальні. Такі прислівники є своєрідними мікрообразами, що зберігають асоціативні зв'язки із мотиваційними словами, в яких переважає конотативне значення.

У морфемній структурі адвербіальних новотворів чітко вирізняється регулярний суфікс *-о*, що дає підстави кваліфікувати їх як похідні відад'єктивні. На відміну від подібних узуальних одиниць, okazіональні лексеми продукуються не від власне якісних прикметників, а від «оякіснених» відносних, виявляючи при тому «неелементарні формальні відношення щодо своїх дериваційних баз, які опосередковані віртуальними знаками» [3:159]. Наприклад, *легкобоко* > *легкобокый* > *легкий бік*.

Зафіксовані в словнику шістдесятників новотвори співвідносяться з такими лексикалізованими в мові словосполученнями:

1. **«прикметник + іменник»:** *срібнозвонно* (Б. Олійник); *легкобоко, синьосливо, довгоплинно* (М. Вінграновський); *тихомудро, крилатолезо, мертвозяико, криваворуч* (В. Стус); *червонополо* (Т. Коломієць); *синьовидо, повнозвучо* (В. Коломієць); *повноросто* (Б. Олійник); *чорнорото* (С. Йовенко) – останній приклад є відфраземним утворенням, що мотивується сталим сполученням слів. Найпродуктивнішими в цій групі є поєднання прикметника-кольоратива з іменником-соматизмом: *малиновоголово, білобоко* (М. Вінграновський); *білозубо, золотоусто* (І. Калинець); *білокосто* (В. Стус); *чорноруко* (Т. Коломієць) тощо.
2. **«числівник + іменник»** з компонентом на позначення кількості: *двоскрипково, стосвічно, семибарвно, тисячокрильно, семиколонно* (І. Драч); *стократно, однокрило* (М. Вінграновський); *двоголосо, стооко, тисячолунно* (Т. Коломієць); *стоголосо* (В. Симоненко); *стожало, двокрайо, сторуко* (В. Стус); *однотонно* (І. Калинець). Вживаються й ті прислівники, що позначають невизначену кількість: *багатомовно* (Б. Олійник); *багатоголосо* (В. Коломієць).
3. **«іменник + іменник»:** *орлооко* (І. Драч); *зореоко* (С. Йовенко); *сонцеголово* (І. Драч). Ця модель побудови слів переважно містить компресоване порівняння. Суб'єктом порівняння для більшості випадків слугує лексема соматичної семантики.
4. **«прикметник + прикметник»:** *любомило* (М. Вінграновський); *рівнокриво, криворівно* (І. Драч). Складові такої словотвірної контамінації знаходяться у відношеннях контекстуальної синонімії, або – у випадку оксиморонного сполучення – у відношеннях антонімії.
5. **«прислівник + дієслово»:** *буйноплинно* (Т. Коломієць); *довгоплинно* (М. Вінграновський); *срібноплинно* (Б. Олійник); *твердойдучо* (І. Драч). Економія мовної форми, характерна для поезії, відображається у прислівниково-дієслівних сплавах, де прислівник характеризує спосіб дії.

Найпродуктивнішими способами творення авторських неологізмів є поєднання прикметника та числівника з іменником. У поодиноких випадках зустрічаються модель **«прислівник + прислівник + прислівник»:** *вечірньосірогусто* (М. Вінграновський).

Словоскладання (юкстапозиція), на думку науковця Н. Клименко [6: 222], є для прислівників продуктивним способом творення слів, це підтверджується і прикладами з поетичних текстів шістдесятників. Такі прислівники творяться:

а) поєднанням синонімічних слів: *одинок-пустельно, достеменно-правдиво* (І. Світличний); *златно-сріблотно, тихо-солодко* (І. Драч); *побідно-динамітно* (В. Стус). Такі прислівники значеннєво споріднені, з суми їх значень складається підсилене спільне значення, увиразнюючи створюваний образ;

б) поєднанням антонімічних одиниць: *гірко-солодко, тихо-дзвінко* (В. Коломієць). Такі оксиморонні фігури, які з погляду логіки є порушенням понятійної поєднуваності слів, передають полярність людських почуттів та відчуттів.

Якщо складний прислівник-юкстапозит мотивований сурядним словосполученням, тоді його опорний компонент, як правило, виражає ознаку, а залежний – містить додатковий, уточнювальний відтінок цієї ознаки: *тривожно-ніжнотонно, вразливо-думно* (В. Коломієць); *чайно-печально, тривожно-миготливо, немудро-щедро,*

кучеряво-сполохано, синівськи-чесно, сердито-мовчки (В. Стус); беззахисно-дитинно, буритинно-пінно, велично-урочисто (М. Вінграновський); зицуюлено-сирітськи (С. Йовенко). Такі складні епітети створюють різноаспектну картину і, посилюючи інформативність, актуалізують семантичну синестезію.

В аналізованих текстах також було виявлено приклади зрощення: «в пів серця» – *впісєрця* (С. Йовенко); «в пів щастя» – *впіщастя* (М. Вінграновський); «само собою» – *самособою* (В. Стус) та контамінації: *розджмєліто* (М. Вінграновський).

Сміливе і талановите новаторство у галузі словотворення – одна з характерних особливостей художнього мовлення. Поет, виявляючи сміливість та оригінальність у конструюванні нових слів, тим самим розширює та збагачує лексико-стилістичний потенціал рідної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексико-графічний аспект): Монографія / Г. М. Вокальчук; [за ред. А. П. Грищенка]. – Рівне: Перспектива, 2004. – 524 с.
2. Ткаченко Л. Оказіоналізми у системі індивідуально-авторського образотворення Івана Драча / Л. Ткаченко. – Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць. – Х.: ХДЛУ, 2000. – Вип. 3. – С. 49–54.
3. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація / Ж. В. Колоїз. – К: Акцент, 2007. – 311 с.
4. Стехин Ю. К. Словоупотребление в современной русской стихотворной речи: автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 „Русский язык» / Ю. К. Стехин. – Днепропетровск, 1980. – 35 с.
5. Захарова Е. П. Особенности функционирования наречий в художественном стиле речи (словообразовательный аспект) / Е. П. Захарова // Поэтика и стилистика. – Саратов: Изд. Саратовского ун-та, 1980. – С. 113–120.
6. Клименко Н. Ф. Словотвірна структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. – К.: Наукова думка, 1984. – 252 с.

УДК 81'373.612.2

Абламская Е.В.
(Николаев, Украина)

РОЛЬ СРАВНЕНИЯ В СОЗДАНИИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КАРТИНЫ МИРА

Стаття присвячена дослідженню порівнянь як засобу створення і репрезентації художньої картини світу у сучасному художньому дискурсі. В статті аналізується структура порівнянь, виходячи з їх лексико-семантичних параметрів.

© Абламская Е.В., 2011